

ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือ*

GOOD GOVERNANCE IN THE MANAGEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OF RAJABHAT UNIVERSITIES IN THE NORTHERN REGIONAL GROUP OF THAILAND

วารภรณ์ อัสวาลาสกุล^{*}, เมธาพร จันทไทย

Waraporn Atsawalapsakun^{*}, Methaporn Chanthai

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ อุตตรดิตถ์ ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University, Uttaradit, Thailand

^{*}Corresponding author E-mail: warapornatsawalapsakun@gmail.com

^{*}Tel: 095-628-2293

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือ โดยวิเคราะห์ภายใต้กรอบกฎหมายมหาชนและหลักธรรมาภิบาล รวมถึงความสอดคล้องกับหลักความเป็นธรรมและความชอบด้วยกฎหมาย ผลการศึกษาพบว่า แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน เช่น พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พระราชบัญญัติสิทธิบัตร และพระราชบัญญัติส่งเสริมการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564 แต่การบังคับใช้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือยังมีข้อจำกัดเฉพาะ กล่าวคือ 1) ระเบียบภายในของแต่ละมหาวิทยาลัยมีความแตกต่างและขาดมาตรฐานร่วม ส่งผลให้สถานะความเป็นเจ้าของสิทธิระหว่างผู้วิจัยกับมหาวิทยาลัยไม่ชัดเจน 2) การกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์มีความหลากหลายและไม่สอดคล้องกัน บางแห่งกำหนดโดยฝ่ายบริหารเป็นหลักโดยไม่มีแนวทางกลาง 3) กลไกการเปิดเผยข้อมูลและการตรวจสอบยังไม่เป็นระบบ เช่น การไม่เปิดเผยสัดส่วนรายได้หรือเกณฑ์การพิจารณาสิทธิอย่างชัดเจน และ 4) ข้อจำกัดด้านศักยภาพของหน่วยงานบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งกระทบต่อประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเทคโนโลยี เมื่อพิจารณาตามหลักธรรมาภิบาล ยังพบข้อบกพร่องด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้วิจัยที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ส่งผลต่อแรงจูงใจและการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัย บทความเสนอว่า ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการในเชิงโครงสร้าง โดย 1) ปรับปรุงระเบียบภายในให้มีความชัดเจนและพัฒนาเป็นมาตรฐานร่วมในระดับภูมิภาค 2) กำหนดระบบแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม โปร่งใส และเปรียบเทียบได้ 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้เสีย และ 4) พัฒนาศักยภาพหน่วยงานบริหารจัดการให้มีความเชี่ยวชาญและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ทรัพย์สินทางปัญญา, ธรรมาภิบาล, หลักนิติรัฐ, หลักนิติธรรม, การบริหารจัดการสิทธิ

Abstract

This article examines the problems and policy recommendations concerning the management of intellectual property rights of Rajabhat Universities in the Northern Regional Group of Thailand. The analysis is conducted within the framework of public law and good

governance, including an assessment of its consistency with the principles of fairness and legal legitimacy. The findings reveal that, although Thailand has established a clear legal framework such as the Copyright Act, the Patent Act, and the Research and Innovation Utilization Promotion Act B.E. 2564 (2021) the implementation at Rajabhat Universities in the Northern Region still faces specific limitations. These include: 1) significant variations in internal regulations among universities and the absence of common standards, resulting in ambiguity in the ownership of rights between researchers and universities; 2) inconsistent and non-uniform benefit-sharing arrangements, with some institutions determining allocations primarily by administrative discretion without a unified framework; 3) the lack of systematic mechanisms for information disclosure and oversight, such as the non-disclosure of revenue-sharing schemes or unclear criteria for rights allocation; and 4) limitations in the capacity of intellectual property management units, which affect the efficiency of technology transfer. Furthermore, from the perspective of good governance, deficiencies are evident in terms of transparency, accountability, and stakeholder participation. Researchers, as primary creators, often face limited access to information and insufficient involvement in policy-making, which undermines incentives for innovation and the effective utilization of research outputs. This article proposes that the system of intellectual property rights management should be restructured by: 1) improving internal regulations to ensure clarity and developing common standards at the regional level; 2) establishing fair, transparent, and comparable benefit-sharing mechanisms; 3) enhancing participation of researchers and relevant stakeholders; and 4) strengthening the capacity of intellectual property management units to ensure professional and efficient operations.

Keywords: Intellectual Property, Good Governance, Rule of Law, Legal Legitimacy, Intellectual Property Rights Management

บทนำ

ในบริบทของเศรษฐกิจฐานความรู้ สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากองค์ความรู้และนวัตกรรม โดยกฎหมายได้ให้การรับรองสถานะของสิทธิในผลงานดังกล่าวในฐานะทรัพย์สินเชิงนามธรรมที่สามารถโอนใช้ประโยชน์ และก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจได้ (ไพจิตร ปุญญพันธ์, 2545) ทั้งนี้ แนวคิดสมัยใหม่ยังขยายขอบเขตการคุ้มครองไปถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจในรูปแบบอื่น เช่น ชื่อเสียง ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นทรัพย์สินเชิงนามธรรมที่สามารถได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายเช่นเดียวกับทรัพย์สินประเภทอื่น (เมลินี โฆซิวัตน์ฤกษ์, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะได้พัฒนาโครงสร้างกฎหมายเพื่อรองรับการสร้างและใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาคopyright ที่ผลงานวิจัยจำนวนมากไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ หรือที่เรียกว่า “งานวิจัยขึ้นหิ้ง” อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการสิทธิและกลไกการถ่ายทอดเทคโนโลยี และได้ปรับบทบาทของหน่วยงานของรัฐจากผู้สนับสนุนงบประมาณมาเป็นผู้มีอำนาจในการเป็นเจ้าของและบริหารจัดการสิทธิในผลงานวิจัย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564) แต่ในทางปฏิบัติ กลับยังปรากฏข้อจำกัดสำคัญในระดับสถาบัน โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ ทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงกฎหมาย ได้แก่ ความไม่ชัดเจน

ของสถานะความเป็นเจ้าของสิทธิระหว่างผู้วิจัยกับหน่วยงาน การกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ขาดความเป็นธรรมและความโปร่งใส ตลอดจนการขาดกลไกในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างเป็นระบบ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายระดับชาติและการบังคับใช้ในระดับองค์กร ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์ภายใต้กรอบของกฎหมายมหาชนและหลักธรรมาภิบาล (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2559) ขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลยังส่งผลให้ระบบการคุ้มครองและบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ปัญหาข้อจำกัดของกลไกแจ้งเตือนและลบเนื้อหา ตลอดจนความไม่ชัดเจนในการตีความกฎหมายในบางกรณี เช่น การคุ้มครองงานดัดแปลง ซึ่งอาจกระทบต่อหลักความแน่นอนของกฎหมายและสิทธิของผู้เกี่ยวข้อง (สลิทธ ทองมีนสุข, 2565); (ช้องนาง วิพูนพงษ์, 2564) แม้ว่ารัฐจะมีความพยายามปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับบริบทของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565 เพื่อยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองให้สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ แต่การปรับปรุงกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากขาดระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการกำกับดูแลภาครัฐ (จิตติมา ศรีภาพร, 2565) ภายใต้บริบทดังกล่าว หลักธรรมาภิบาลจึงมีบทบาทสำคัญในการกำกับจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ซึ่งต้องดำเนินการภายใต้หลักนิติรัฐและนิติธรรม องค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาล ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพ อันเป็นกลไกในการสร้างสมดุลระหว่างสิทธิของผู้สร้างสรรค์ ผลประโยชน์ขององค์กร และประโยชน์สาธารณะ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2555) ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดคำถามสำคัญในเชิงนิติศาสตร์ว่า ระบบการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมีความสอดคล้องกับหลักนิติรัฐ นิติธรรม และธรรมาภิบาลเพียงใด และควรได้รับการปรับปรุงในทิศทางใด

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือ โดยมุ่งวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างและเชิงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประเมินความสอดคล้องของระบบดังกล่าวกับหลักการทางกฎหมายมหาชน และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบการกำกับดูแลให้มีความเป็นธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือภายใต้กรอบหลักธรรมาภิบาล จำเป็นต้องอาศัยฐานแนวคิดทางกฎหมายมหาชนและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของรัฐกับสิทธิของเอกชนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักนิติรัฐและนิติธรรม หลักธรรมาภิบาล และแนวคิดทรัพย์สินทางปัญญา

1. หลักนิติรัฐและนิติธรรม

หลักนิติรัฐเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของกฎหมายมหาชน ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ที่การกำหนดให้การใช้อำนาจของรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย มิใช่เป็นไปตามอำเภอใจของผู้ใช้อำนาจ ทั้งนี้ การใช้อำนาจดังกล่าวจะต้องมีที่มาจากกฎหมายที่ชัดเจน มีความแน่นอน และสามารถคาดหมายได้ ตลอดจนต้องเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบได้ทั้งในเชิงกระบวนการและเนื้อหา อันเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันการใช้อำนาจโดยพลการของรัฐ และเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในฐานะผู้ถูกใช้อำนาจ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2559)

ในมิติของโครงสร้างรัฐ หลักนิติรัฐยังมีบทบาทในการสร้างดุลยภาพระหว่างอำนาจรัฐกับสิทธิของเอกชนผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น การแบ่งแยกอำนาจ การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจทางปกครอง และการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้การบริหารราชการแผ่นดินดำเนินไปอย่างโปร่งใส เป็นธรรม และยึดมั่นในหลักกฎหมายเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาความชอบด้วยกฎหมายของการใช้อำนาจอธิปไตยได้จำกัดอยู่เพียง “ความชอบด้วยรูปแบบ” เท่านั้น หากแต่ต้องคำนึงถึง “ความชอบธรรมในเชิงเนื้อหา” ด้วย ซึ่งเป็นสาระสำคัญของหลักนิติธรรม กล่าวคือ แม้การใช้อำนาจของรัฐจะมีฐานทางกฎหมายรองรับ แต่หากกฎหมายหรือการใช้อำนาจนั้นก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม เลือกลปฏิบัติ หรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลเกินสมควร ก็อาจถือได้ว่าไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2550)

หลักนิติธรรมจึงมีบทบาทในการกำกับทั้งการตรากฎหมาย การตีความ และการบังคับใช้กฎหมาย โดยต้องคำนึงถึงหลักความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความยุติธรรมในเชิงเนื้อหา อันเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันมิให้กฎหมายกลายเป็นเพียงเครื่องมือของอำนาจรัฐ หากแต่ต้องเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิและสร้างความเป็นธรรมในสังคม

เพื่อให้การควบคุมการใช้อำนาจอธิปไตยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลักนิติรัฐและนิติธรรมยังเชื่อมโยงกับ “หลักความได้สัดส่วน” ซึ่งเป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินความชอบด้วยกฎหมายในเชิงเนื้อหา โดยกำหนดให้การจำกัดสิทธิของบุคคลต้องผ่านการพิจารณาอย่างเป็นขั้นตอน ได้แก่ 1) ความเหมาะสมของมาตรการในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย 2) ความจำเป็น โดยไม่มีมาตรการอื่นที่กระทบสิทธิน้อยกว่าแต่ให้ผลลัพธ์เดียวกัน และ 3) ความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ กล่าวคือ ประโยชน์สาธารณะที่ได้รับต้องมีน้ำหนักมากกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สิทธิของบุคคล (สมยศ เชื้อไทย, 2553)

เมื่อพิจารณาในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีสถานะเป็นหน่วยงานของรัฐ การกำหนดระเบียบข้อบังคับ หรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิในผลงานวิจัยและนวัตกรรม ย่อมมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจทางปกครองที่ต้องอยู่ภายใต้หลักนิติรัฐและนิติธรรมอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ การกำหนดความเป็นเจ้าของสิทธิจะต้องมีฐานอำนาจตามกฎหมายที่ชัดเจน มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายแม่บท และต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงาน

ในทางปฏิบัติ หากมหาวิทยาลัยกำหนดให้ตนเองเป็นเจ้าของสิทธิแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยปราศจากข้อตกลงที่ชัดเจน หรือไม่มีระบบแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม เช่น การกำหนดสัดส่วนรายได้โดยฝ่ายบริหารเพียงฝ่ายเดียว หรือไม่เปิดเผยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสิทธิ ย่อมอาจเข้าข่ายเป็นการใช้อำนาจที่ไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนและหลักนิติธรรมในเชิงเนื้อหา

ดังนั้น หลักนิติรัฐและนิติธรรมจึงมิได้เป็นเพียงกรอบเชิงนามธรรม หากแต่เป็น “เกณฑ์เชิงบรรทัดฐาน” ที่ใช้ในการประเมินความชอบด้วยกฎหมายและความชอบธรรมของการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา โดยมีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างอำนาจของรัฐ สิทธิของผู้วิจัย และประโยชน์สาธารณะอย่างเป็นธรรม

2. หลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดเชิงบรรทัดฐานที่มุ่งกำกับการใช้อำนาจของรัฐและองค์กรสาธารณะให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของสาธารณะต่อระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งนี้ หลักธรรมาภิบาลมิได้ทำหน้าที่แทนหลักนิติรัฐ หากแต่เป็น “กลไกเสริมเชิงปฏิบัติ” ที่ทำให้การใช้อำนาจที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2546)

ในเชิงองค์ประกอบ หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยมิติสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทเฉพาะในการกำกับการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ดังนี้

ประการแรก ความโปร่งใส (transparency) หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจหลักเกณฑ์ และผลลัพธ์ของการใช้อำนาจอย่างชัดเจนและเข้าถึงได้ ในบริบทของมหาวิทยาลัย ความโปร่งใสนี้

ครอบคลุมถึงการเปิดเผยหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสิทธิในผลงานวิจัย การกำหนดสัดส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์ และรายได้ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังพบว่าหลายสถาบันไม่มีการเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวอย่างเป็นระบบ เช่น ไม่ระบุสูตรหรือเกณฑ์การแบ่งรายได้ หรือไม่มีการเผยแพร่ข้อมูลรายได้จากการถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจและข้อพิพาทในภายหลัง

ประการที่สอง ความรับผิดชอบ (accountability) หมายถึง การที่ผู้ใช้อำนาจต้องสามารถถูกตรวจสอบและรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจของตนได้ ทั้งในเชิงองค์กรและบุคคล ในบริบทของการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญา ความรับผิดชอบครอบคลุมถึงการติดตามการใช้สิทธิ การบริหารรายได้ และการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม หากขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เช่น ไม่มีระบบรายงานผลหรือไม่มีหน่วยงานตรวจสอบอิสระ อาจเปิดช่องให้เกิดการใช้อำนาจโดยมิชอบหรือการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม

ประการที่สาม การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายหรือการตัดสินใจที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของมหาวิทยาลัย ผู้มีส่วนได้เสียสำคัญ ได้แก่ นักวิจัย ชุมชน และภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การกำหนดระเบียบหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญามักดำเนินการในลักษณะรวมศูนย์โดยฝ่ายบริหาร โดยขาดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจทำให้มาตรการที่ออกมาไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ประการที่สี่ ประสิทธิภาพ (efficiency) หมายถึง ความสามารถของระบบในการบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ในบริบทของทรัพย์สินทางปัญญา ประสิทธิภาพสะท้อนผ่านความสามารถในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี การอนุญาตให้ใช้สิทธิ หรือการพัฒนาเชิงพาณิชย์ หากกระบวนการบริหารจัดการไม่มีความคล่องตัว หรือขาดหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ เช่น หน่วยงานถ่ายทอดเทคโนโลยี (TTO) ย่อมส่งผลให้ผลงานวิจัยไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ

เมื่อพิจารณาในภาพรวม หลักธรรมาภิบาลจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างดุลยภาพระหว่างผลประโยชน์ของผู้วิจัย มหาวิทยาลัย และสาธารณะ โดยทำหน้าที่กำกับให้การจัดสรรสิทธิและผลประโยชน์เป็นไปอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ อันจะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2555)

อย่างไรก็ดี หากขาดการบูรณาการหลักธรรมาภิบาลในเชิงโครงสร้าง เช่น ไม่มีมาตรฐานกลางในการกำหนดสิทธิ ไม่มีระบบเปิดเผยข้อมูล หรือไม่มีช่องทางการมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ย่อมทำให้การบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาเผชิญปัญหาทั้งในเชิงความชอบธรรมและประสิทธิภาพ

ดังนั้น หลักธรรมาภิบาลจึงมิใช่เพียงหลักการเชิงนามธรรม หากแต่เป็น “เครื่องมือเชิงสถาบัน” ที่มีบทบาทสำคัญในการกำกับการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับหลักความเป็นธรรม ความโปร่งใส และประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง

3. แนวคิดทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองผลงานอันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นรูปของงานวรรณกรรม งานศิลปกรรม สิ่งประดิษฐ์ หรือเครื่องหมายที่ใช้ในทางการค้า โดยแม้สิทธิดังกล่าวจะมีลักษณะเป็น “ทรัพย์สินเชิงนามธรรม” ซึ่งไม่อาจจับต้องได้ในทางกายภาพ แต่กฎหมายได้ยอมรับให้มีสถานะเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถโอน ใช้ประโยชน์ หรือแสวงหาผลตอบแทนได้ ทั้งนี้ การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อจูงใจให้เกิดการสร้างสรรคและนวัตกรรม อันนำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตาม สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีใช้สิทธิเด็ดขาด หากแต่เป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดขอบเขตและเงื่อนไขไว้โดยเฉพาะ เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของผู้ทรงสิทธิและประโยชน์สาธารณะ เช่น การกำหนดระยะเวลาคุ้มครอง การใช้สิทธิโดยชอบธรรม และข้อยกเว้นอื่น ๆ ซึ่งสะท้อน

ให้เห็นว่าทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกลไกทางกฎหมายที่มีลักษณะเป็นทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจและเครื่องมือในการจัดระเบียบผลประโยชน์ในสังคมควบคู่กันไป (ไพจิตร บุญญพันธุ์, 2545)

ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ทรัพย์สินทางปัญญามีบทบาทเชิงโครงสร้างในฐานะกลไกทางกฎหมายที่เอื้อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากองค์ความรู้และนวัตกรรม โดยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาช่วยเปลี่ยน “ความรู้” ให้กลายเป็น “สินทรัพย์” ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในรูปของการให้สิทธิใช้ประโยชน์ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ นอกจากนี้ ระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ยังมีประสิทธิภาพยังทำหน้าที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดการวิจัยและพัฒนา (R&D) อย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน และการร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคธุรกิจ อย่างไรก็ตาม การใช้ทรัพย์สินทางปัญญาในบริบทดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินไปภายใต้หลักความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์กับการเข้าถึงองค์ความรู้ของสาธารณะ เพื่อให้การพัฒนานวัตกรรมเป็นไปอย่างยั่งยืนและไม่ก่อให้เกิดการผูกขาดที่เกินสมควร อันสอดคล้องกับบทบาทของทรัพย์สินทางปัญญาในฐานะทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจและกลไกกำกับความเป็นธรรมในระบบการแข่งขัน (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2563)

4. แนวคิดการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา

การบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564 ซึ่งกำหนดกรอบกฎหมายให้หน่วยงานของรัฐรวมถึงสถาบันอุดมศึกษา สามารถเป็นเจ้าของและบริหารจัดการสิทธิในผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่เกิดจากทุนวิจัยของรัฐได้ อันเป็นการเปลี่ยนผ่านบทบาทของรัฐจากผู้สนับสนุนงบประมาณไปสู่ “ผู้จัดการทรัพย์สินทางปัญญา” ที่มีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ทั้งในรูปของการถ่ายทอดเทคโนโลยี การอนุญาตให้ใช้สิทธิ (licensing) และการสร้างมูลค่าเชิงพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินไปภายใต้กรอบของกฎหมายมหาชนและหลักธรรมาภิบาล โดยต้องคำนึงถึงความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้วิจัยกับผลประโยชน์ของรัฐและสาธารณะ เพื่อป้องกันมิให้การบริหารจัดการสิทธิกลายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ หรือก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในเชิงโครงสร้างของระบบวิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564)

เมื่อวิเคราะห์ภายใต้กรอบหลักธรรมาภิบาล สามารถจำแนกประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ประการแรก ความโปร่งใส (transparency) การบริหารจัดการสิทธิในผลงานวิจัยจำเป็นต้องมีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสิทธิ การใช้สิทธิ รายได้ และหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างชัดเจนและเข้าถึงได้ เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ในทางสาธารณะ

ประการที่สอง ความรับผิดชอบ (accountability) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการใช้อำนาจในการกำหนดสิทธิและการจัดสรรผลประโยชน์ โดยต้องมีกลไกติดตาม ตรวจสอบ และการร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ

ประการที่สาม การมีส่วนร่วม (participation) ผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงาน รวมถึงผู้มีส่วนได้เสียอื่นควรได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การตัดสินใจมีความชอบธรรมและสะท้อนสภาพความเป็นจริงของระบบวิจัย

ประการที่สี่ หลักนิติธรรม (rule of law) การกำหนดสิทธิและการแบ่งปันผลประโยชน์ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่ชัดเจน ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงความเป็นธรรม โดยเฉพาะต้องสะท้อนสัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยอย่างเหมาะสม และต้องไม่เป็นการใช้อำนาจที่กระทบสิทธิเกินสมควร

ในภาพรวม การบูรณาการหลักธรรมาภิบาลในทั้งสี่มิติดังกล่าวจะช่วยให้การบริหารจัดการทรัพยากร ปัญหาในสถาบันอุดมศึกษามีความโปร่งใส เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในระบบ และส่งเสริมการพัฒนางานวิจัยและนวัตกรรมอย่างยั่งยืน (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564)

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนืออยู่ภายใต้กรอบกฎหมายหลายระดับ ทั้งกฎหมายแม่บทด้านทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายเฉพาะด้านการวิจัย และระเบียบภายในของมหาวิทยาลัย

ประการแรก พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ถือเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสิทธิในผลงานสร้างสรรค์ โดยมีหลักการสำคัญคือ “ผู้สร้างสรรค์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์” เว้นแต่จะมีบทบัญญัติกฎหมายหรือข้อตกลงเป็นอย่างอื่น ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อสิทธิของบุคคลผู้สร้างสรรค์ในฐานะเจ้าของผลงาน อย่างไรก็ตาม กฎหมายดังกล่าวยังเปิดช่องให้มีการโอนสิทธิหรือกำหนดสิทธิเป็นอย่างอื่นได้โดยอาศัยนิติกรรมหรือข้อกำหนดในสัญญา เช่น กรณีงานที่สร้างขึ้นตามสัญญาจ้าง หรือภายใต้เงื่อนไขของหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุน (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2563) ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ มักมีการออกระเบียบหรือข้อบังคับกำหนดให้สิทธิในผลงานวิจัยตกเป็นของมหาวิทยาลัยในฐานะผู้สนับสนุนทรัพยากรหรือทุนวิจัย ซึ่งในทางหลักการอาจกระทำได้ภายใต้กรอบของกฎหมายดังกล่าว แต่ในทางปฏิบัติกลับก่อให้เกิดปัญหาสำคัญหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก ความไม่ชัดเจนในสถานะความเป็นเจ้าของสิทธิระหว่าง “ผู้สร้างสรรค์” กับ “หน่วยงาน” โดยเฉพาะในกรณีที่มิได้มีข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนหรือมีการกำหนดเงื่อนไขที่คลุมเครือ ประการที่สอง ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรสิทธิและผลประโยชน์ ซึ่งอาจกระทบต่อแรงจูงใจของนักวิจัยในการสร้างสรรค์ผลงาน และอาจขัดต่อหลักนิติธรรมในมิติของความเป็นธรรมเชิงเนื้อหา และประการที่สาม ปัญหาความไม่สอดคล้องกับหลักนิติรัฐและหลักความได้สัดส่วน หากระเบียบของมหาวิทยาลัยกำหนดให้หน่วยงานเป็นเจ้าของสิทธิแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของนักวิจัยอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การกำหนดสิทธิในลักษณะดังกล่าวยังอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงในเชิงกฎหมาย เช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในผลงาน การโอนสิทธิ หรือการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในภาพรวม ดังนั้น แม้กฎหมายลิขสิทธิ์จะเปิดโอกาสให้มีการกำหนดสิทธิแตกต่างจากหลักทั่วไปได้ แต่การกำหนดดังกล่าวจำเป็นต้องอยู่ภายใต้กรอบของความชัดเจน ความเป็นธรรม และการคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์อย่างเหมาะสม เพื่อให้อยู่สอดคล้องกับหลักกฎหมายมหาชนและหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง

ประการที่สอง พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เป็นกฎหมายสำคัญที่กำหนดให้คุ้มครองผลงานวิจัยเชิงนวัตกรรม โดยเฉพาะ “สิ่งประดิษฐ์” ที่มีลักษณะใหม่ มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของกฎหมายในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากภาคการศึกษาไปสู่ภาคการผลิต (ไพจิตร บุญพันธุ์, 2545) ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยสามารถมีสถานะเป็นผู้ขอรับสิทธิบัตรได้ทั้งในฐานะ “ผู้ประดิษฐ์” หรือ “ผู้รับโอนสิทธิ” จากนักวิจัย อย่างไรก็ตาม การกำหนดสถานื่อดังกล่าวในทางปฏิบัติมักก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก ความไม่ชัดเจนในการกำหนดสิทธิระหว่างผู้ประดิษฐ์ซึ่งเป็นนักวิจัยกับมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วยงานผู้สนับสนุนทรัพยากรหรือทุนวิจัย โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับการโอนสิทธิหรือมีการกำหนดเงื่อนไขที่ไม่ชัดเจน ประการที่สอง ปัญหาการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้สิทธิบัตร ซึ่งหากไม่มีหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรมและโปร่งใส อาจกระทบต่อแรงจูงใจในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักวิจัย และก่อให้เกิดข้อพิพาทในภายหลัง และประการที่สาม ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบบริหารจัดการสิทธิบัตร

ในมหาวิทยาลัย ซึ่งยังขาดกลไกสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ เช่น หน่วยงานถ่ายทอดเทคโนโลยี ที่มีความเชี่ยวชาญในการประเมินศักยภาพเชิงพาณิชย์และการบริหารสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา นอกจากนี้ หากพิจารณาภายใต้กรอบของหลักนิติรัฐและหลักธรรมาภิบาล การกำหนดให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้ถือสิทธิแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้ประดิษฐ์ อาจเข้าข่ายเป็นการจำกัดสิทธิที่ไม่เป็นไปตามหลักความได้สัดส่วน และขาดความเป็นธรรมในเชิงเนื้อหา ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายสิทธิบัตรในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความชัดเจน โปร่งใส และคำนึงถึงความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้ประดิษฐ์กับผลประโยชน์ขององค์กร เพื่อให้เกิดการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักกฎหมายมหาชนอย่างแท้จริง

ประการที่สาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564 (TRIUP Act) เป็นกฎหมายที่มีนัยสำคัญเชิงโครงสร้างต่อระบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศไทย โดยได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของผลงานวิจัยจากที่รัฐเป็นเพียงผู้ให้ทุน ไปสู่การเปิดโอกาสให้หน่วยงานของรัฐและสถาบันอุดมศึกษาสามารถเป็นเจ้าของและบริหารจัดการสิทธิในผลงานวิจัยที่เกิดจากทุนของรัฐได้ เพื่อส่งเสริมการนำผลงานไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรม (Harnkarnsujarit, N., 2022) อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายดังกล่าวจะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหา “งานวิจัยชิ้นทิ้ง” และเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเทคโนโลยี แต่ในทางปฏิบัติกลับก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายและการบริหารจัดการหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก ความไม่ชัดเจนในเกณฑ์การกำหนดความเป็นเจ้าของสิทธิระหว่างหน่วยงานกับผู้วิจัย ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในผลงานวิจัย ประการที่สอง ปัญหาการกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ (revenue sharing) ที่ยังขาดความเป็นมาตรฐานและความโปร่งใสในระดับสถาบัน ส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงาน และประการที่สาม ปัญหาความพร้อมของหน่วยงานในการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างองค์กร และกลไกสนับสนุน เช่น หน่วยงานถ่ายทอดเทคโนโลยี (TTO) ซึ่งยังมีข้อจำกัดในหลายสถาบัน นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบของหลักนิติรัฐและหลักธรรมาภิบาล การใช้อำนาจของหน่วยงานของรัฐในการกำหนดสิทธิในผลงานวิจัยจะต้องมีความชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรม โดยต้องไม่เป็นการจำกัดสิทธิของผู้วิจัยเกินสมควรแก่เหตุ และต้องเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบังคับใช้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวจึงจำเป็นต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในองค์กรให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและธรรมาภิบาล เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายดังกล่าวรองรับ แต่การกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยยังขึ้นอยู่กับ “ระเบียบภายในของมหาวิทยาลัย” ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันและขาดมาตรฐานกลาง ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมายและปัญหาในทางปฏิบัติ

การวิเคราะห์ตามหลักธรรมาภิบาล

เมื่อพิจารณาการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือ ภายใต้กรอบหลักธรรมาภิบาลอย่างเป็นระบบ พบว่าปัญหาที่ปรากฏมิได้เป็นเพียงข้อบกพร่องเชิงนามธรรม หากแต่มีลักษณะเป็น “ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงปฏิบัติ” ที่สามารถสังเกตได้จากแนวปฏิบัติของสถาบันในกลุ่มดังกล่าว กล่าวคือ แม้มหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่งจะมีระเบียบหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา แต่กลับไม่มีมาตรฐานกลางหรือแนวปฏิบัติร่วมในระดับภูมิภาค ส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างสถาบัน ทั้งในด้านการกำหนดสิทธิและการจัดสรรผลประโยชน์

ในมิติของ ความโปร่งใส (transparency) เมื่อพิจารณาแนวปฏิบัติของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือ พบว่ายังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลหรือระบบเปิดเผยข้อมูลกลางที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงรายละเอียด

เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสิทธิ เงื่อนไขการอนุญาตให้ใช้สิทธิ หรือสัดส่วนรายได้จากการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้วิจัยไม่สามารถตรวจสอบหรือประเมินสิทธิของตนได้อย่างครบถ้วน อันขัดต่อหลักความโปร่งใสที่กำหนดให้กระบวนการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐต้องเปิดเผยและตรวจสอบได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2546)

ในมิติของ ความรับผิดชอบ (accountability) พบว่ายังไม่มีระบบติดตามและประเมินผลการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การขาดรายงานสาธารณะเกี่ยวกับรายได้จากการถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือการไม่มีหน่วยงานตรวจสอบอิสระภายในที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดสรรผลประโยชน์ ส่งผลให้การใช้อำนาจของฝ่ายบริหารขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และอาจเปิดช่องให้เกิดการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมได้

ในมิติของ การมีส่วนร่วม (participation) การกำหนดระเบียบหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในหลายมหาวิทยาลัยยังคงดำเนินการในลักษณะรวมศูนย์ โดยขาดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากนักวิจัยหรือผู้มีส่วนได้เสีย เช่น ไม่มีคณะกรรมการร่วมที่มีตัวแทนนักวิจัย หรือไม่มีเวทีรับฟังความคิดเห็นก่อนออกระเบียบ ส่งผลให้กฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นอาจไม่สอดคล้องกับสภาพการทำงานวิจัยจริง และขาดความชอบธรรมในเชิงกระบวนการ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2555)

ในมิติของ หลักนิติธรรม (rule of law) เมื่อพิจารณาระเบียบภายในของบางมหาวิทยาลัยในกลุ่มดังกล่าว พบว่ามีลักษณะเป็นบทบัญญัติที่ใช้ถ้อยคำกว้างหรือคลุมเครือ เช่น การให้อำนาจฝ่ายบริหารกำหนดสัดส่วนผลประโยชน์โดยมิได้กำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจน หรือการกำหนดให้มหาวิทยาลัยเป็นเจ้าของสิทธิแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่มีกลไกต่อรองของผู้วิจัย ซึ่งเปิดช่องให้เกิดการใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง และอาจนำไปสู่การตีความที่ไม่สอดคล้องกัน อันเป็นการขัดต่อหลักความแน่นอนของกฎหมายและหลักความได้สัดส่วนในทางกฎหมายมหาชน

กล่าวโดยสรุป ปัญหาการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือมีไม่เพียงปัญหาเชิงนโยบายทั่วไป หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สะท้อนผ่านแนวปฏิบัติจริงในระดับสถาบัน ซึ่งยังขาดการบูรณาการหลักธรรมาภิบาลอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการเปิดเผยข้อมูล กลไกตรวจสอบ การมีส่วนร่วม และความชัดเจนของกฎหมาย จึงจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ นิติธรรม และธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง

สรุป

จากการศึกษา พบว่า แม้ระบบการบริหารจัดการสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือจะมีกฎหมายระดับชาติรองรับอย่างชัดเจน แต่ในระดับการบังคับใช้ยังมีข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะความไม่ชัดเจนของระเบียบภายใน ความไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันของหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ และการขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอนของสถานะสิทธิและความเสี่ยงต่อข้อพิพาท อีกทั้งเมื่อพิจารณาภายใต้หลักธรรมาภิบาล ยังพบข้อบกพร่องในด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย โดยเฉพาะผู้วิจัยที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย อันส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและประสิทธิภาพของระบบโดยรวม ดังนั้น ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการภายในที่ยังไม่สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ นิติธรรม และธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง โดยมี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ 1) การปรับปรุงระเบียบภายในให้มีความชัดเจน โปร่งใส และเป็นมาตรฐานเดียวกัน 2) การกำหนดระบบแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมและตรวจสอบได้ 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้เสียในการกำหนดนโยบาย 4) การพัฒนาหน่วยงานหรือกลไกบริหารจัดการที่มีความเชี่ยวชาญและมีระบบกำกับตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และ 5) การกำหนดมาตรฐานกลางในระดับชาติ เพื่อสร้างความสอดคล้องและลดความเหลื่อมล้ำระหว่างสถาบัน ขณะเดียวกัน ในเชิงวิชาการยังควรมี ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อ ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาใน

ต่างประเทศ การศึกษาประสิทธิภาพของหน่วยงานถ่ายทอดเทคโนโลยีในเชิงประจักษ์ และการวิเคราะห์ผลกระทบของระบบแบ่งปันผลประโยชน์ต่อแรงจูงใจของนักวิจัย ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงลึกและสนับสนุนการกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2563). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.
- จิตติมา ศรีถาวร. (2565). พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565: ยกระดับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล. วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, 15(2), 57-75.
- ช้องนาง วิพูนพงษ์. (2564). แนวทางการตีความมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537. วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, 14(1), 241-260.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2555). ธรรมาภิบาล: แนวคิดและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2550). กฎหมายมหาชน เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- ไพจิตร บุญพันธุ์. (2545). คำอธิบายกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.
- เมลินี โฆษิตวัฒน์ฤกษ์. (2564). การมีชื่อเสียงแพร่หลายในฐานะที่เป็นทรัพย์สินเชิงนามธรรมในศตวรรษที่ 21 ภายใต้มุมมองกฎหมายฝรั่งเศส. วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, 14(2), 211-230.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2559). หลักนิติธรรมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- สมยศ เชื้อไทย. (2553). คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- สลิลธร ทองมีนสุข. (2565). ความรับผิดชอบสื่อตัวกลางต่อการละเมิดลิขสิทธิ์: ความท้าทายใหม่ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล. วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, 15(1), 96-115.
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2564). แนวทางการบริหารจัดการผลงานวิจัยและนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2546). หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- Harnkarnsujarit, N. (2022). Understanding the Research and Innovation Utilization Promotion (TRIUP) Act B.E. 2021. Intellectual Property and International Trade Law Journal, 15(2), 489-505.